

KI KICSODA?

KI KICSODA AZ EGYHÁZI KÖNYVTÁRAKBAN?

DR. GÁBORJÁNI SZABÓ BOTOND

Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár és Teológiai Szakkönyvtár

– Pályád kezdetén a Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár kéziratárosa voltál. Hogyan kerültél erre a területre? Hogyan, miért lettél könyvtáros?

– A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában végeztem, ahol jó néhány generáció óta családom férfitagjainak többsége tanult. Elsősorban a történelem, az irodalom és a művészetek érdekelték, így a Nagykönyvtár számomra mindig varázslatos helynek tűnt. Utam mégsem volt nyílegyenes: első próbálkozásom apám hivatását követve a jogi karon történt, ahol akkoriban nem túlzottan lelkesedtek az egyházi gimnáziumok növendékeiért. (Igaz, egyéb humán pályákon is így volt.) Felejthetetlen szóbeli felvételim az az kérdést kaptam, miért áldotta meg egy amerikai érsek a Vietnamba tartó vadászbombázókat. Pedig szívesebben beszéltem volna Móricz Zsigmondról, mint a közvetlenül előttem vizsgázó.

Visszatekintve mégis azt mondhatom, az Úristen jól döntött helyettem, a történelem-könyvtár szaknak köszönhetően sokkal több örömet leltem a munkában, mint bármelyik válóperes ügyvéd. A kéziratárba kerüléséhez az EKE majdani titkárának is volt némi köze: akkoriban kezdődtek az egyházi könyvtárak kéziratkatalógusainak előmunkálatai, és Szelestei Nagy László (ekkoriban

Gáborjáni Szabó Botond
képek: dehir.hu

az egyházi intézmények kapcsolattartója az OSZK-ban) a folyamat felgyorsítását kérte a Nagykönyvtár igazgatójától. Ehhez a feladathoz csatlakoztam, ez a katalógus volt az első közös munkánk Fekete Csabával.

– Feladataid, munkaköreid változtak: a Nagykönyvtár, majd a Múzeum igazgatója lettél és a közelmúltig gyűjteményi igazgatóként dolgoztál. Melyek voltak a legfontosabb, legemlékezetesebb kihívások, feladatok e szerteágazó munka során?

– Közel 50 évről, vezetőként is közel 30 évről kellene beszámolnom. Munkaköreim valójában nem változtak: a Nagykönyvtár igazgatójaként kaptam a gyűjteményi igazgatói megbízást – az utóbbi tisztségre tartozik a három gyűjteményi ág összefogása, irányítása, felügyelete és képviselete egyházi és világi fórumokon – majd Takács Béla múzeumigazgató nyugalomba vonultával hárult rám a múzeum vezetése. 2021. március 1-ig mindhárom tisztséget betöltöttem. A múzeumi posztra 1996-ban iskolatörténetben járatos személyt javasoltam, de a Kollégium Igazgatótanácsa másként döntött, a javasolt személyre az oktatásban volt nagyobb szükség. Vacillálásra nem volt időm, elkezdődtek az „Ezer éves magyar iskola” országos eseményei, azonnal kiállítási forgatókönyvet kellett írnom, amely hamarosan nyomtatásban is megjelent.

Feladataim bővültek az oktatással – Kölcsey Főiskola docense voltam – emellett négy cikluson keresztül a városi kulturális bizottság tagja, de ezen túl is sok tennivaló megtalált, például kuratóriumok tagsága, illetve két esetben elnöksége. (Az egyik esetben, a Debrecen Határok

Nélkül Alapítvány létrehozására az állampolgárságról szóló 2004. december 5-i népszavazás után néhány nappal tettem javaslatot városunk polgármesterének.) Hosszú időn át a BETH európai elnökségének is tagja voltam. Ezeket a feladatokat úgy voltam képes ellátni, hogy a legutóbbi 4-5 évben mind a könyvtárban, mind a múzeumban kreatív, szakmailag rendkívül erős, a 21. századi követelményeket pontosan értő és érző általános helyetteseim voltak, Bálint Ágnes és dr. Kecán Mariann személyében. A könyvtári tudományos ügyekben dr. Oláh Róbertre, idegenforgalom terén dr. Kovács Teofilra is számíthattam. (Munkatársaim tudományos fokozatainak megszerzését a hivatalos lehetőségeken túl is támogattam.)

– Felbecsülhetetlenül értékes az a gyűjtemény és különleges az a környezet, ahol dolgoztál, amelynek „örzője” voltál. Hogyan élted meg gyűjteményi igazgatóként ezt a nem kis felelősséggel járó hivatást?

– Mindhárom gyűjteményi ág egyedi értékeket őriz, forrásokat, műtárgyakat, könyvritkaságokat, melyek kézbevétele és pusztá leírása élvezettel jár. Ráadásul egy hasonló könyvtárban és múzeumban hivatali feladatként is rendszeresen érkeznek izgalmas kihívások: egy-egy kreativitást igénylő kiállítás, melynek során több évszázados témák üzenetét és aktualitását értethetjük meg a közönséggel. A feladvány hasonlítható egy prédikációhoz, amely érintetlenül hagyhatja vagy akár fel is kavarhatja a hallgatóságát. De nagyhatású vállalkozás lehet egy konferencia szervezése, kiadvány írása, szerkesztése is. Népi mondás szerint a vásárnapi munkán nincs áldás. Én ezt soha nem tapasztaltam, azt viszont igen, hogy mekkora áldás, ha az ember munkája örömforrás.

– Svájcban, Genfben, Edinburgh-ban, Franciaországban is éltél, tanultál. Mit hoztál magaddal a 20. századi „peregriációs” évek során szerzett tudásból?

– A lista tekintélyesebb, mint a valóság! Edinburghban egy 4 hetes, skót egyházi szervezésű nyelvi kurzuson vettem részt, amely annyira intenzív volt, hogy utána napokig alig tudtam megszólalni franciául. Franciaországban „hivatalos úton” kétszer egy hónapot töltöttem: Párizsban Zsinatunk megbízásából a magyar református gyülekezet levéltárát rendeztem, Montpellier-ben a francia állam ösztöndíjával kutattam.

A genfi ösztöndíj valóban meghatározó jelentőségű volt számomra, gyakorlatilag az első nyugat-európai utam rögtön a mélyvízbe vetett, 1989-ben, a rendszerváltást megelőző hónapokban. Utamat főként Makkai László segítette, aki ekkoriban arra biztatott, hogy Fülep Lajos életművéből doktoráljak. Genfben azonban főként egyháztörténeti és felvilágosodással kapcsolatos előadásokat hallgattam, magyar vonatkozású levéltári forrásokat kutattam, kiegészítve a peregrinusok témájával. Rövidebb ideig, de dolgoztam Bázelen, Zürichben és Bernben is, gyűjtésemből még több publikáció származhat. Egyebek között másolatot készítettem Jacob Christoph Beck Bázeli professzor 18. századi debreceni levelezőtársainak kiadatlan küldeményeiről, Hatvani professzor („a magyar Faust”) latin úrvacsoratanai vitairatáról, a kor elit egyetemei által nagyon elismert Kalmár György levelezéséről (akit Weöres Sándor irodalmunk Csontváryjának nevezett) vagy Teleki Sámuelnek és Teleki Józsefnek Jean Bernoullihoz, az európai híró matematikus írott leveleiről. Régi adósságom egy magyar református gyülekezet forrásanyagának feldolgozása, melyre Franciaországban bukantam: hogyan állított ki a gyülekezet 60-80 életmentő

keresztlevelet a második világháború kritikus időszakában zsidó vallású honfitársaink számára.

Benda Kálmán útravalóul – félig komolyan – azt a tanácsot adta, hogy „aztán be ne vedd magad valami levéltárba”. Noha a levéltárakat nem kerülgettem, szavai lényegét megértettem: igyekeztem megismerni a nyugat-európai valóságot és valamelyest követni a hazait. Genfben voltam, amikor Szokol rádiómon archaikus hangminőségében hallottam Pozsgay Imre bejelentését: 1956 népfelkelés volt. A genfi magyar református gyülekezet keltette életre a devalválódott Claparède ösztöndíjat, így már korábban kapcsolatba kerültem a magyar emigráció több jeles (többségükben 56-os) helyi képviselőjével. Akkoriban egymásnak adták a genfi előadótermek kilincsét az MDF vezető személyiségei, Csengey Dénes és sokan mások. Én személy szerint Luzernben tarthattam október 23-i emlékbeszédet.

Nem mellékes, hogy kintlétem alatt hét folyóméter könyvet vásároltam, így hazautazásomat két Genfben tanuló (libanoni és belga) diák segítette Debrecenig.

– Az EKE alapító könyvtárainak egyike volt a TTRE Nagykönyvtára 1994-ben, hogyan emlékszel vissza az egyesület alapítására, az első időszakra?

– Kezdetben a legemlékezetesebb a különböző felekezetek találkozósa, meglepően erős érzékelése a stílris és mentalitásbeli különbségeknek, illetve a lényeg azonosságának. Sok-sok élményszerű apróságot raktároztam. Felejthetetlen például, milyen szeretetteljes házigazdánk volt Antalóczy Lajos Egerben, vagy annak megtapasztalása, hogy a korábban hűvös távolságtartónak vélt Bánhegyi Miksa milyen kedves humorú útitársnak bizonyul egy-egy BETH konferencia alkalmával. De hasonló visszatekintésekre már volt alkalmam az EKE tagsága előtt. A tizenötödik évfordulón úgy összegeztem, hogy az EKE „gyarapszik, spiritualitása van, fórumot biztosít, élményt kínál. És gyászol, ha itt az ideje. Teret ad találkozásnak, tanácskozásnak és tudománynak, kapcsolatait ápolja, érdekeit érvényesíti, tanul hibáiból.”

– Az EKE elnökségi tagja, illetve 2001-2004, majd 2008-2010 között elnöke voltál – milyen élményeket, emlékeket osztanál meg szívesen az olvasókkal ezekből az évekből?

– Kezdetben az állami intézményekhez képest szinte hihetetlen alulfinanszírozottságban léteztünk. Ezzel kapcsolatos az egyik meghatározó emlékem: Az Országgyűlés 2006-ban közel 40%-kal csökkentette az egyházi közgyűjtemények támogatását, majd a 2008. évi költségvetésben újabb 35%-os elvonás szerepelt. A kormányzat ezzel egyidejűleg meghirdette az úgynevezett Reneszánsz Évet, amelynek fedezetét teljességgel az egyházi közgyűjteményektől elvett támogatás biztosította. (A pályázaton végül a „Mozdonyok

reneszánsza” és ehhez hasonló témák is támogatást kaptak...) Az EKE elnöksége a katasztrófális következményekről és a lehetséges válaszokról tárgyalt, ekkor vetette föl Baranya Péter, hogy a fenntartók fontolják meg a Reneszánsz Év „bojkottjának” lehetőségét. Az üzenet erejét mindnyájan éreztük, a felvetést az elnökség egyetlen tagja kivételével támogattuk. Én vállaltam az ügy nyilvánosság elé vitelét, jóllehet ígéretet tettem arra, hogy a Nemzeti Galériának Debrecenből kölcsönzünk a Mátyás király öröksége című kiállításra néhány klenódiomot, és ezt tartanom illett. Bölcskei Gusztáv püspök az első

fél mondatom után ráérezett az ügy jelentőségére és vállalta a hivatalos bejelentést. Egyéb próbálkozásaink – találkozás az Országgyűlés kulturális bizottságával, előszobázás a Minisztériumban – sem előbb, sem később nem hoztak eredményt. A hatás ezúttal leírhatatlan volt, rádióműsorok, újságcikkek születtek, államtitkári és szakmai ágazatok közötti egyeztetések indultak. 2007. december 10-én csupán a Debreceni Református Kollégium Oratóriumában fél tucat akadémikus – köztük a KLTE korábbi rektora, egykori MSZP-s országgyűlési képviselő is – aláírta a magyar országgyűlés tagjaihoz intézett felhívásunkat, mely szerint „az érintett intézmények a magyar múlt kutatásának és a kulturális turizmusnak egyaránt fontos bázisát képezik ... ráadásul az általuk képviselt szakterületen nélkülük nem biztosítható az információhoz való hozzáférésnek a magyar Alkotmányban és a Kulturális törvényben is előírt joga.”

Természetesen az anyagi konzolidáció szempontjából ez az esemény nem vetekedhet a Vatikáni Szerződés

jelentőségével, de tény, hogy a politikai élet szereplői ekkor érzékelték legerősebben az egyházi közgyűjtemények jelentőségét, szembesültek intézményeink fellépésének hatásával. Jóllehet a Mátyás király öröksége című kiállítás katalógusának címlapfotóján a DRK Múzeumának oszlopos úrasztali kannája szerepelt, egyedül Debrecent érte büntetés: a létszámhiányra hivatkozva múzeumunkat „muzeális kiállító helylyé” minősítették. Pedig a támogatás sorozatos elvonása aligha serkenti a létszám bővítést.

– Milyennek látod a mai magyar könyvtárügyet, benne az egyházi könyvtárak helyzetét?

– Ami az egyházi könyvtárakat illeti, 2002-ben a Könyvtári Figyelő első számában ismertettem helyzetünket és terveinket. Az utóbbiak közül igen sok valóra vált. Természetesen a telematikai, restaurálási, biztonsági, raktározási és személyzeti feltételek javítása, a tudományos munka színvonalának emelése, egyházaink értékrendjének a lehető legszélesebb körben történő megjelenítése soha véget nem érő kötelezettség.

A jelenlegi egyházi közgyűjteményi rendszer az adott körülmények között működtethető, kérdés azonban, hogy milyen magasra tesszük a mércét? Általában a korábbi nyomorúságos időszakok induló szintjéhez szokás mérni magunkat, nem a szakmai optimumhoz. Sok minden függ a fenntartóktól, így az egyházi felsőoktatás valós igényeitől, bár nem ritkán a kínálat ébreszti föl a használók étvágyát. Talán az utóbbi is a mi kötelességünk lehet.

A digitalizáció hatásai ma már lenyűgözőek, a közelmúlt járványos periódusaiban szinte zavartalanul dolgozhattam otthonról, igaz a Debreceni Egyetem munkatársai által preferált témában kutattam (ők mindent villámgyorsan

közzeétesznek, pl. a *Studia Litteraria* 2020/3-4. tematikus száma gyakorlatilag azonnal elérhető volt Interneten), de saját olvasószolgálatunk mellett bármelyik megkeresett egyházi vagy világi könyvtár sokat segített.

– **„Egyetlen más évszak sem hoz annyi örömet, mint a tavasz, a nyár, az ősz vagy a tél.” (William Browne) Megtisztelsz bennünket, ha terveidről is megosztasz ve-lünk néhány gondolatot!**

– Remek gondolat! Ha egészség van, az élet mindig szép. És télen egy szauna után lehet olyan pezsdítő a friss porhó-ban hűsölni, mint a nyár adományai. Régebben azt gondol-tam, olyan lesz a nyugdíj, mint amikor örökös szabadságra megy az ember. Ez az előérzetem nem teljesült, talán azért, mert adósnak érzem magam azokkal az írásokkal, melyek-kel mindeddig nem foglalkozhattam. Annyiban kisimult az életem, hogy nyaranta napi két-három órát a házunk körüli kertben dolgozom. Reggel a madarak könnyelmű fütyöré-szésétől sem zavartatva körbesétálok a harmatos pázsiton, felmérem a teendőket, majd leülök a gépem mellé és dé-lelőtt-délután akkor megyek ki, ha lankadok, vagy újabban amikor a hőség engedi. Szeretem a hegyeket, a vizeket, ha-vonta átlag 4-5 napot töltünk Bükkszéken, nyáron ugyanitt két-három hetet az unokákkal...

A részben már említett sok egyéb megírandó téma mel-lett szeretném a következő télen végre összeállítani az Egyházi Könyvtárak 1944-1956 közötti forrásainak kötetét és megírni hozzá egy alapos kísérő tanulmányt. ►